

Samengesteld Blad

Inhoud

Excursies 3e kwartaal	2
Verslag excursie Zeeuws-Vlaanderen	4
Vroegere vogels	9
De keuze van...	11
Lezing 17 september	12
Gekleurde meeuwen	13
Zeepkruid	16
Determineeravonden	17
Wist u dat...	18
Interview Hans Boekhout	19
Nieuwe leden	21
Algemene informatie	24

Van de redactie

*Luister: de duindoorn
Een lied rijst uit de stekels
De nachtegaal zingt*

Deze haiku van Hans Boekhout is één van de vele die geschreven zijn tijdens ons vierdaags bezoek aan Zeeuws-Vlaanderen in april van dit jaar. Het verslag van dat bezoek of liever de impressie bestaat uit die haiku's. Paul Bergmans heeft Hans geïnterviewd, waarmee een aardige indruk gegeven is van deze bevlogen vogelaar. Ook van diezelfde Hans weer een bijdrage voor de rubriek 'Vroegere vogels'. Deze keer zijn de eidereenden aan de beurt.

Nog meer over vogels in dit nummer: Elly de Heer kiest in 'De keuze van...' voor de visdief en Hans Kouwenberg vertelt over zijn ervaringen met gekleurde meeuwen. Ook de lezing van Toine Andernach op 17 september gaat over vogels. In de rubriek 'Wist je dat...' ligt het accent op de informatieborden over vogels van Eric Stockx.

De planten kregen het afgelopen kwartaal veel aandacht door de cursus van Willemien Troelstra van Floron, die met grote kennis van zaken heeft uitgelegd waarom er wat in welk gebied groeit. De erop aansluitende excursies gingen naar het veenweidegebied van Hitland, naar het rivierlandschap in de Zaag en naar Capelle voor de stadsflora.

Bram van Vliet siert dit blad met een prachtige aquarel van Zeepkruid.

En verder: nieuwe leden stellen zich voor, data voor de determinatieavonden en om te beginnen een heel gevarieerd excursieprogramma met flora in uiterwaarden, in zilte gebieden, duinen, bossen, heidevelden, beken en vennen en stenen koren bij Neeltje Jans, om er maar een paar te noemen.

Geniet van de grote verscheidenheid in de natuur, ook al is het wat nat en koud geweest "voor de tijd van het jaar", en om met de haiku van Carin van der Holst te spreken:

*Veel wind en regen
Hield ons er niet van tegen
Om te genieten*

Excursies 3e kwartaal 2024

© Mick Otten

6 juli: Kootwijk en Uddel o.l.v Maarten Langbroek.

Onze gids Maarten Langbroek is een ecooloog. Hij weet heel veel van planten, korstmossen en kent elk vogelgeluid. Hij leidt ons rond in een interessant gebied in Kootwijk/Uddel op de Veluwe. Hopelijk zien we een zwarte specht en raven.

Bijdrage voor de gids: 5 euro p.p..

13 juli: Kennemermeer en de Pier van IJmuiden.

We maken eerst een wandeling rond het Kennemermeer, een meer dat ontstaan is door uitgraving en de aanleg van een nieuwe duinenrij ter verdediging van het natuurgebied. Er zijn veel bijzondere planten te vinden en ook verschillende zangvogels.

Als het weer het toelaat, gaan we daarna de pier op, om de zeevogels te observeren.

Als we de pier niet op kunnen, gaan we de Kunstenaarsduintjes, die net ten oosten van de oude zeereep liggen, verkennen.

Het gebied rond het meer kan erg nat zijn, dus laarzen zijn aan te bevelen.

20 juli: Kampina.

Een echte natuurparel binnen Nationaal Landschap Het Groene Woud is de Kampina. Dit uitgestrekte natuurgebied van Natuurmonumenten ligt tussen Oisterwijk en Boxtel en heeft een zeer afwisselend landschap van uitgestrekte heidevelden, bossen, smalle beekjes en vennen.

Afhankelijk van recente waarnemingen, zoeken we een route tot maximaal 6 km. voor vogels, libellen, vlinders en planten.

Woensdag 24 juli: Door-de-week excursie naar de Beninger Slikken.

We lopen om het water tot aan de kijkhut van dit vogelrijke gebied op Voorne-Putten. Ook hier geldt dat bij recent nat weer laarzen zijn aan te bevelen.

27 juli: Neeltje Jans - Stenen keren in getijdenpoel met Mick Otten.

Mick Otten is fotograaf en duiker met een passie voor mariene biologie. Met hem gaan we kijken naar wat er allemaal leeft in de getijdenpoel van Neeltje Jans. Je kan aan de kant blijven en kijken wat we allemaal vangen. Als je zelf ook stenen wil keren heb je laarzen of stevige strandschoenen nodig en stevige handschoenen. Om een idee te krijgen wat we daar gaan doen, zie:

<http://micksmarinebiology.blogspot.com/2016/08/search-for-first-rate-sites-for-turning.html>

Prijs voor de gids: 5 euro p.p.

1 augustus: Stadsplanten in Rotterdam. Zie onze website voor details.

3 augustus: Hoek van Holland - libellen met Paul Schrijvershof.

We vertrekken met metrolijn B rond 8.20 uur van het perron Capelsebrug naar Hoek van Holland Strand. De definitieve vertrektijd verneem je bij je aanmelding via de email of in de groepsapp Natuurexcursies. Paul Schrijvershof leidt ons rond in de Kapittelduinen op zoek naar de Zuidelijke glazenmaker en andere libellen en juffers. Hij weet ook veel van insecten en vogels. Natuurlijk hebben we ook oog voor de flora in de duinen.

10 augustus: Brabantse Biesbosch, vogels.

We rijden naar de Bandijk bij Werkendam en stoppen bij diverse interessante plekken op zoek naar vogels.

Dinsdag 13 augustus: door-de-week excursie naar De Horsten.

In dit binnenduingsgebied bij Wassenaar zoeken we naar paddenstoelen o.l.v. gids Theo Strik.

Prijs voor de gids: 5 euro p.p.

17 augustus: Uiterwaarden van de Waal - plantenexcursie o.l.v. Bram van Vliet.

De precieze lokatie is afhankelijk van recente waarnemingen en wordt later nog bekendgemaakt.

Prijs voor de gids: 5 euro p.p.

24 augustus: Tholen en Sint Philipsland.

We gaan op zoek naar de zilte flora in deze Zeeuwse gebieden. Ook kijken we regelmatig omhoog naar vogels.

31 augustus: Amsterdamse Waterleidingduinen.

We struinen door de duinen op zoek naar planten, vogels, libellen en wat er verder nog leeft en groeit.

7 september: Willeskop en Doove Gat.

In deze Zuid-Hollandse poldergebieden gaan we vooral op zoek naar vogels.

Woensdag 11 september: Tenellaplas en Nieuwe Groene strand van Oostvoorne.

Rondom de Tenellaplas zijn het vooral de planten die onze aandacht zullen trekken. We wandelen daarna door het duingebied naar het strand, waar we willen ontdekken welke vogels er zijn.

14 september: Nieuwe Driemanspolder

Dit waterbergingsgebied in de buurt van Leidschendam is een magneet voor vogels. De trektijd is al een beetje begonnen, dus wie weet wat we allemaal zullen zien...

21 september: Everdinger Waard

Deze uiterwaard langs de Lek in de buurt van Culemborg is interessant voor vogels en planten.

28 september: Stellendam, T'ij, Kwade Hoek

We gaan op zoek naar doortrekkers en andere vogels.

De vertrekplaats is ov-knooppunt Capelsebrug, bij de parkeerplaats van de vrachtauto's. We vertrekken op zaterdagen om 8.30 u en op door-de-weekse dagen om 9.30 u. Aanmelden door een e-mail te sturen naar knnvijen@gmail.com.

Dit excursieprogramma is lang van te voren gemaakt, er kan altijd iets veranderen. Kijk daarom minstens een dag van te voren op onze website: <https://ijsselenlek.knnv.nl/>

Verslag van onze 4-daagse excursie naar Zeeuws-Vlaanderen in haiku's

De eerste twee dagen van ons vierdaags verblijf in Zeeuws-Vlaanderen van 15 tot 18 april verliepen stormachtig: windkracht 5 tot 7 met onweer, hagel en kletterende regenbuien. Bij een uitkijkpunt in 't Zwin stonden borden met haiku's die Hans op het idee brachten om iedereen te vragen een impressie van de afgelopen dagen te schrijven in de vorm van een haiku. De dichterlijke aders werden geopend en de haiku's stroomden.

Sonja maakte een foto van zo'n bord:

Een haiku is een Japanse dichtvorm die uit drie regels bestaat. De eerste regel bevat 5 lettergrepen, de tweede 7 en de derde weer 5. De natuur speelt een belangrijke rol en geeft vaak een gemoedstoestand weer. Als een haiku een glimlach oproept, is die geslaagd. Tijdens het diner in De Drie Koningen in Groede hebben we elkaar de haiku's voorgelezen. We spraken af dat ieder één haiku voorlas. In deze bijdrage zijn alle haiku's opgenomen.

Het is dus niet verwonderlijk dat het weer er een belangrijke rol in speelt.

Grenspaal bij 't Zwin, gemaakt door Hans Boekhout

Kletsnatte luchten

Zand striemt scherp in ons gezicht

Het Zwin lacht ons uit

Hans Boekhout

Lopend langs zee strand
 Wind vlagerig steeds harder
 Mond met hapjes zand

Marijke Wendels

Veel wind en regen
 Hield ons er niet van tegen
 Om te genieten

Carin van der Holst

Vliegende wolken
 En diep buigende takken
 Brengen mooi nieuw licht

Elly de Heer

Reisje Zeeuws-Vlaanderen
 Witte wilde schuimkoppen
 Een belevenis

Nelly Hazen

Zon tegen regen
 Die strijd geeft ons als cadeau:
 Weer een regenboog

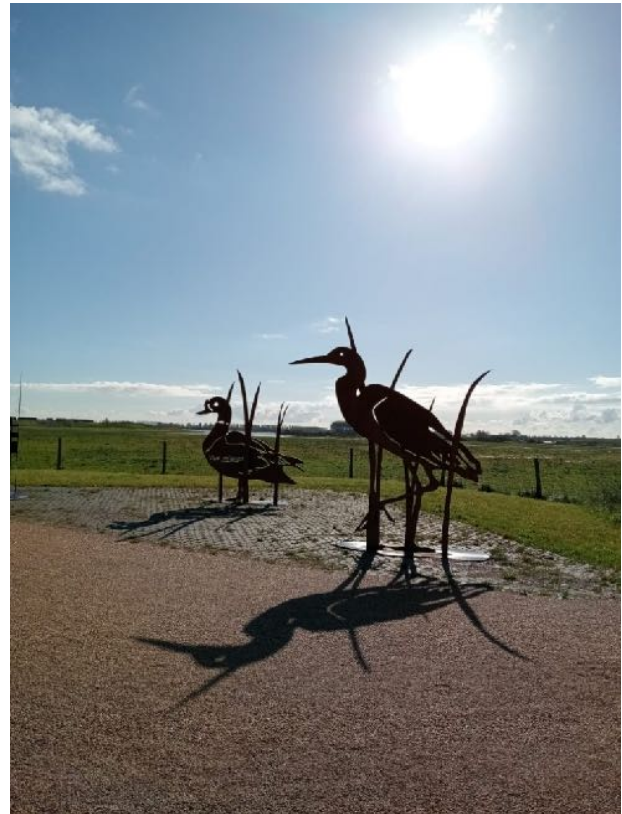
Greetje de Back

Razende winden
 Regen met bakken uit
 Hemel maar toch fijn

Nelly Hazen

Boven het natuurgeweld uit hoorden we de nachtegaal, de braamsluiper en rietzanger. In de volgende haiku's spelen vogels een rol.

Carin van der Holst maakte deze foto van een plastiek in Waterdunen:

Gezandstraald voel ik
 Hagel en regen, hoor vogels
 Wat geweldig!

Yvonne de Boer

Door regen en wind
 Zingt de graszanger tsie tsie
 Maar we zien hem nie

Eric Stockx

Hedwige met zon
Eindeloos blikkend slik
De leeuwerik juicht

Hans Boekhout

De wind waait tegen
Het zand schuurt mijn wangen
Hallo nachtegaal!

Hilde van Meer

Liefderijk kabaal
Duindoorn vol met nachtegaal
Met ons aan de haal

Anne van Veenen

Luister: de duindoorn
Een lied rijst uit de stekels
De nachtegaal zingt

Hans Boekhout

Braamsluiper gezien?

Nee, wel een Struikenduiker

Hij smaakte erg goed!

Hans Boekhout

Foto: Hans Boekhout

Een braamsluiper zingt
Echt niet als een nachtegaal
Maar toch wonderschoon

Sonja Hanedoes

Een ekster schatert
Door stormwind omhoog gestuwd
In zijn element

Greetje de Back

Zie telpost Breskens`
Alle vogels aan de grond
Mensen vliegen langs

Hans Boekhout

Hoorbare stilte
In verdrinken Saeftinghe
Stilte voor de storm

Greetje de Back

De lettergreep-teller heeft ontdekt dat er in
bovenstaande haiku's wel eens een lettergreep
ontbrak. Er bevinden zich in ons gezelschap
echte levenskunstenaars. Die lieten zich niet in
het keurslijf van regels vangen. Zij varieerden er
subtiel op los.

Als het evenwicht er is
Lijkt de smalste plank
Absoluut geen hindernis

Erica Griffioen

Nachtegalen in het groen
Steenmarter op weg
Leeuweriken dansen hoog

Marjolein Kleijze

Op zoek naar vogels?

Zagen slechts storm en regen

Stormvogel en regenwulp

Hans Boekhout

Vakantie aan zee?!

Stormvogel en stortregen

WIJ kunnen er wel tegen!!

Wilma Kapoen

Regen roffelt streng

Zand hagelt mijn wang

Zevende hemel voor mij

Erica Griffioen

Schepen varen hoog

Bovendijks, kan niet waar zijn

Polderillusie

Anne van Veenen

Bloesemende boom

Geknotte oude wilgen

Wij zijn gelukkig

Nelly Hazen

Fietsen in de lucht

Kerktorens als herboren

Oek de Jong was hier

Anne van Veenen

Foto: Anne van Veenen

Wij, IJssel en Lek,

Zijn nu van Westerschelde

Geeft mij die dan maar

Hans Boekhout

*Vroegere vogels***Eidereenden in Nederland**

door Mr. Fr. Haverschmidt

Nest van de Eidereend op Vlieland. De vier olijfgroene glanzende eieren liggen in een dikke laag van donkerbruin dons

*Foto
Mr. Fr. Haverschmidt*

Iedereen heeft wel eens gehoord van eiderdons dat gebruikt wordt voor het voeren van bedden, kussens en matrassen. Maar weet men wel dat het donkere, vrij kostbare dons, afkomstig is van de nesten van Eidereenden, die zich de donsveertjes uit het lichaam plukken en daarmee hun nest bekleeden als onderlaag voor de eieren? Eidereenden zijn hoognoordelijke vogels die talrijk binnen de poolcirkel voorkomen doch ook bezuiden daarvan aan de Noorsche kust en op IJsland, waar zij dikwijls in kolonies op kleine eilandjes in zee broeden. Daar wordt door de bevolking geregeld het kostbare dons uit de nesten verzameld en na gezuiverd te zijn verzonden. Dat levert vele menschen een bestaan op. De Eidereenden varen daar wel bij want de vogels worden streng beschermd.

Het zal velen vreemd toeschijnen te hooren dat echter ook zover zuidelijk als Nederland Eidereenden broeden. Het is zeker merkwaardig een zoo geïsoleerde broedplaats op onze breedte aan te treffen, want de meest nabijgelegen broedgebieden liggen op de Deensche noordfriesche eilanden en op een paar eilandjes aan de oostkust van Engeland.

In Nederland is dus thans de meest zuidelijk gelegen broedplaats van deze eendensoort. Het is ons mooie waddeneiland Vlieland dat de eer toekomt onze enige Eidereendenbroedplaats rijk te zijn en waar de vogels goed beschermd op de natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer broeden.

Het was voor de Nederlandsche vogelkenners een groote verrassing toen in 1906 bekend werd dat de Eidereend op Vlieland broedde. Een Duitsch Ornitholoog - Otto Lege was zijn naam - maakte een reis over de Nederlandsche waddeneilanden, die toen wat hun vogelwereld betreft, heel wat minder bekend waren dan thans. Van een paar eilanders, in die tijd nog in hart en nieren eierzoekers, vernam hij een en ander over een groote donkere eendensoort die in het duin broedde en die grote groenachtige eieren legde. En werkelijk bracht men hem al spoedig een paar van die geheimzinnige eieren, die Lege direct als Eidereendeieren herkende. Men hoorde er lange tijd niet veel meer van, de eierzoekende bevolking was wel de oorzaak dat de weinige nesten die er waren werden uitgehaald, zodat er van de broedsels weinig terecht kwam.

Gelukkig werd dat anders toen het Staatsbosbeheer en daarbij tevens de Natuurbescherming haar intrede deed op Vlieland. Beter toezicht, het instellen van grote duincomplexen als natuurmonument gaven de Eidereend de kans waaraan zoozeer behoefte was wilde deze merkwaardige vogelsoort zich op deze ver

doorgeschoven post handhaven. Het succes is groot geweest want er broeden de laatste jaren eenige honderden paren in Vlielands duinen. Door de bewaker wordt ieder jaar een grooter aantal nesten, elk met 4 of 5 groote olijfgroene glanzende eieren die in een dikke laag donkerbruin dons liggen, gevonden. En in de tijd dat er jongen zijn kan men aan de waddenzijde van het eiland overal de donkere wijfseiders met een aantal donkerbruine donsjongen in de ondiepe Waddenzee voedsel zien zoeken.

Wellicht zal men zich afvragen, hoe komt het nu dat alleen Vlieland een bloeiende Eidereendenbevolking rijk is en dat nog nooit op het zoo nabijgelegen Texel een nest gevonden is, terwijl op Terschelling slechts éénmaal, dertig jaren geleden, een broedsel werd waargenomen en nadien nimmer meer iets van broedpogingen werd gemerkt?

Waarschijnlijk moeten we de oorzaak daarvan wel zoeken in de aanwezigheid van groote mosselbanken die we bij Vlieland vinden, die het voornaamste voedselgebied voor de Eidereenden vormen.

De groote toename van de Eidereend op Vlieland is een van de mooiste resultaten die het Staatsbosbeheer met de natuurbescherming op onze waddeneilanden en in het bijzonder op Vlieland heeft bereikt.

Uit: 'De Wandelaar', geïllustreerd maandblad gewijd aan natuurstudie, natuurbescherming, heemschut, geologie, folklore, buitenleven en toerisme, uitgegeven door A.G. Schoonderbeek te Laren, 9e jaargang no. 6, juni 1937

Van boven af:

- Eider, man (IJmuiden),
 - Broedende Eider (Farne Islands),
 - Eider crèche (Farne Islands),
- (Foto's: Hans Boekhout)

De keuze van...

Elly de Heer

Visdiefjes. Foto: Huub Lakerveld, genomen op 5 mei 2024 in de Weevers Inlaag op Schouwen-Duiveland

Wat een prachtige foto! De compositie is heel mooi: strak, de palen, de lijnen van de vleugels van de bovenste visdief.

Bij mij roept het een grote bewondering op: de concentratie, beheersing en nauwkeurigheid, die de visdief hier laat zien...

Elly de Heer

Lezing op dinsdag 17 september 2024

Welkom in de wondere wereld van de vogelnamen en het vogelaarsjargon!

Toine Andernach studeerde Taal- en Literatuurwetenschappen en is al zijn hele leven gefascineerd door taal. Hij is een enthousiaste vogelaar en besteedt ieder vrij uurtje in vogelgebieden ergens in Zuid-Holland (of daarbuiten). Toine is actief lid van Vogelwacht Delft, waar hij excursies leidt en de basiscursus *Vogels kijken* geeft. Omdat hij wel eens wilde weten hoe het zat, schreef hij het boek *Baardman en Boterkontje, de vogel en zijn naam* over de betekenis van vogelnamen. Waarom heet de fuut *fuut* en kan de putter putten?

In zijn nieuwe boek *Het mooie vogelwoordenboek* zet Toine bijzonder vogeljargon, vergeten vogelwoorden, maar ook nieuwe woorden in de schijnwerpers. Wat is een geitenmelker? Waar zit de gonysvlek? En van wie

profiteert een pelagische kleptoparasiet? In luchtige en informatieve stukjes over mooie vogelwoorden deelt Toine zijn fascinatie voor de manier waarop vogelaars vogels en de vogelwereld in de taal aanduiden. Daarin verweeft hij zijn persoonlijke vogelervaringen in het veld.

In een multimediale en interactieve presentatie neemt Toine u mee in de wondere wereld van de vogelnamen en het vogelaarsjargon, aan de hand van een aantal bijzondere namen en woorden uit zijn boeken. Natuurlijk is er gelegenheid voor het stellen van vragen. De avond wordt afgesloten met een quiz waarbij een mooie prijs te winnen valt! In de pauze en na afloop is er gelegenheid om een boek te kopen en te laten signeren.

Gekleurringde meeuwen in Gouda

Sinds maart 2023 heb ik veel meer tijd om te vogelen en andere leuke dingen te doen. Eén van de dingen die ik heb opgepakt, is het zoeken naar gekleurringde vogels en dan vooral meeuwen in Gouda. Voor mijn pensioen ben ik ook wel eens een vogel met een kleurring tegengekomen, sinds ik veel meer tijd heb, ga ik zeer geregeld een rondje fietsen om geringde meeuwen te zoeken.

Een vogel is voor ons niet individueel herkenbaar. Voor de Eerste Wereldoorlog zijn ze begonnen met vogels te voorzien van een metalen pootring. Dat werkt prima en wordt nu ook nog veelvuldig gebruikt. Nadeel is dat om de ring af te lezen je de vogel (dood of levend) in handen moet hebben. Sinds wanneer heb ik niet kunnen vinden, maar ze zijn ook vogels gaan ringen met een plastic ring die op afstand afleesbaar is. Door de betere optiek, meer vogelaars, meer vrije tijd, meer vakanties en internet kan je veel meer gegevens over één vogel verzamelen. Ringen hebben ons informatie geleverd over de migratie tussen broed- en overwinteringsgebieden, plaatstrouw tijdens een vogelleven en natuurlijk de vraag hoe oud een vogel kan worden. Tegenwoordig kan je ook vogels volgen met GPS, nadeel is dat dat nog erg duur is.

Ik heb het afgelopen jaar vaak door de bebouwde kom van Gouda gefietst op zoek naar concentraties meeuwen. De meeuwen die ik wil aflezen moeten stilzitten, de poten moeten goed zichtbaar zijn en het liefst ook nog de zon in de rug. Er zijn vogelaars die ringen aflezen door de vogel in vlucht te fotograferen met een telelens. Deze methode gebruik ik niet. Plekken met remmingwerken waar ik regelmatig succes had waren: Nieuwe Gouwe oostzijde tegenover het Weegje, Julianasluis en Sluiseiland, Goudse zijde, Gouderakse brug en Veerstal. Op de nokvorst van restaurant de Kleischuur zitten ook regelmatig grote groepen meeuwen.

Mijn rondje Gouda doe ik altijd op de fiets en dan heb ik verrekijker, telescoop en statief mee. Aangekomen scan ik altijd de meeuwen snel met de verrekijker en ga daarna alle pootjes goed afzoeken. Soms is het nodig om een meter of 20 naar links of rechts te gaan zodat je alle poten goed ziet. Een gekleurringde meeuw heeft ook altijd een metalen ring om de andere poot. Exemplaren die op één poot staan en daar geen metalen ring hebben zullen geen kleurring hebben. De telescoop wordt pas gebruikt als ik zie dat een meeuw een kleurring om heeft. Meestal sta ik 5 tot 10 minuten op een plek met meeuwen. Ooit wel eens een half uur op het Sluiseiland staan wachten, de meeuw had een ring, alleen er groeide daar ook wat (on)kruid.

Ik merk geen invloed van getij, weer, tijdstip of schoolvakanties. Wel heb ik het idee dat ze 's ochtends wat meer vliegen (honger?). 's Ochtends heel vroeg zoeken heeft ook geen zin want ze slapen ergens anders. Tijdens harde wind gaan ze wel graag meer in de luwte staan en ook heb ik het idee dat ze dan wat meer zitten i.p.v. staan.

Heb je het geluk dat je een kleurring hebt afgelezen dan moet deze nog gemeld worden. De website <https://cr-birding.org/> is het startpunt. Op deze site kun je met soort vogel, soort ring en kleur van de ring het project vinden waar jouw vogel bij hoort. Vaak kan je de vogel ook via <https://cr-birding.org/> invoeren. Soms vraagt de ringer om een mail met de gegevens. Ik voer mijn ringen ook altijd in op Waarneming.nl met als activiteit "(kleur)ringdragend", ook als ik de kleurring niet volledig heb kunnen aflezen. Hopelijk kijkt een andere vogelaar dan nog beter en kan hem wel aflezen. Na het invoeren van een ring op <https://cr-birding.org/> kan je meteen de levensloop bekijken van deze vogel. Waar is zij/hij geboren, hoe oud en waar is deze vogel nog meer gezien. Meldingen via de mail leveren ook vaak wel de levensloop op, al kan dat wel een paar weken duren.

De soorten die ik tot nu in Gouda heb afgelezen zijn Kok-, Storm-, Zilver- en Pontische meeuw. De Kleine mantelmeeuw is een zomergast en in februari zie ik ze weer in Gouda alleen tot nu toe nog geen geringde.

De kokmeeuw met de witte ring/zwarte letters TXWC is in mei 2018 geringd bij het Poolse plaatsje Turek. Dit mannetje was in zijn derde kalenderjaar (of ouder). Hij werd gevangen op een eiland in een meer waar een broedkolonie is. Of hij daadwerkelijk broedde is niet zeker. In juli 2021 werd zijn ring voor het eerst

afgelezen in het Poolse Ceków wat maar 24 kilometer van Turek ligt. In oktober 2022 zag ik hem voor het eerst in Gouda op een nokvorst op de Mercatorsingel. (Zie bovenste foto). Vanaf ons dakterras heb ik uitzicht op deze huizen. Ben ik overdag thuis dan kijk ik regelmatig of ik wat leuks zie zitten. In oktober 23, december 23 en 2 maal in februari 24 zag ik hem weer, vanaf het dakterras en op het Gouwekanaal. Het lijkt erop dat TXWC de winters in Gouda doorbrengt.

Geel P:2GU is een Pontische meeuw die in juni 2022 is geringd als pullus in Rogowo, Polen. In oktober 2022 is P:2GU voor het eerst gezien op Texel, in 121 dagen vliegvlug geworden en 859 kilometer gevlogen. In 2023 is P:2GU nog vijf maal gespot: in maart in Almere, in april in Zevenhuizen (ZH) en juni in Gouda. In juli werd P:2GU gezien in Braunschweig, Duitsland en in november weer in Gouda. De vraag is natuurlijk of P:2GU heel 2023 in Nederland verbleef en een uitstapje maakte naar Duitsland of bewust even op bezoek is gegaan naar de geboortegrond. Pontische meeuwen gaan op zijn vroegst broeden in het 3e kalenderjaar.

Wit JH511 is een mannetje stormmeeuw dat eind augustus 2018 is geringd in de buurt van Stavanger, Noorwegen. Hij is daar met de hand gevangen als niet-vliegvlug jong. De eerste waarneming was in februari 2019 in Gouda bij de Veerstal tijdens een wintervogeltelling. In juli en augustus 2021, april 2022, mei, juli en september 2023 is JH511 telkens gezien in de buurt van Bergen, Noorwegen zo'n 190 kilometer ten noorden van zijn geboorteplek. In november en december 2023 zag hem ik weer op de Veerstal in Gouda. JH511 lijkt dus de zomer vaak door te brengen bij Bergen, Noorwegen en sommige winters in Gouda. Op basis van één vogel conclusies trekken is gevaarlijk, waarschijnlijk zijn er veel meer stormmeeuwen geringd en kan je met alle aflezingen meer zeggen.

De leukste ring die ik tot nu toe heb afgelezen is groen F:AZC, een dame zilvermeeuw. Dit kreeg ik terug op mijn eerste mail van de ringer uit Texel: *""Mooie melding, van een vogel die we uit het oog lijken te verliezen! In 2015 geringd, vermoedelijk als rekrut (gezien de plek) waarvan het nest prompt mislukte, maar die in latere jaren eieren voor haar geld koos door elders, voor ons*

*Van boven naar beneden:
Kokmeeuw op de Mercatorsingel;
Stormmeeuw bij de Julianasluis;
Pontische meeuw 3e kalenderjaar bij de Julianasluis;
F: AZC, vrouwtje Zilvermeeuw uit de tekst.*

buiten beeld, te broeden. Zo te zien is ook de kust (goede afleeskans) niet haar eerste keus in de winter en we hebben zelfs nog geen enkele foto van dit dier, ondanks 22 waarnemingen. Kort en goed: nuttige melding, en ik hoop dat je haar vaker weet terug te vinden "". F:AZC is in juni 2015 als adult op Texel geringd en die maand daar nog zeven maal gezien. In februari 2016 zat ze aan de kust bij Katwijk en in april bij Julianadorp. In de winter 2016/17 zat ze bij Callantsoog en in Rotterdam. In juli/augustus 2017 was ze weer aanwezig in de kop van Noord Holland. Tot januari 2019 herhaalt zich dit patroon; zomers bij Den Helder, 's winters bij Katwijk. Wat ze tussen januari 2019 en oktober 2022 deed, is niet bekend, tot ze opdook in Gouda. In de laatste 2 winters heb ik haar inmiddels 11 maal gezien bij de Gouderakse brug.

Tot zover mijn ervaringen van een jaar kleurringen zoeken in Gouda. Ik merk aan mijzelf dat het licht verslavend is. Heb ik een paar dagen niet gezocht, dan verheug ik mij op een dag dat ik weer kan. Ook neem ik tegenwoordig als ik in de omgeving ga fietsen mijn telescoop mee, beter mee verleggen dan om verleggen.

In de Krimpenerwaard zijn afgelopen 12 maanden 4 gekleurringde meeuwen gezien, in Gouda 67 volgens Waarneming.nl . In Gouda betreft het ongeveer 10-14 individuen waarvan een paar ook niet zijn afgelezen. Goede plekken in de Krimpenerwaard? De enige die ik mij kan herinneren is een exemplaar in het Gouderakse haventje. De asfaltplaat in de Stormpolder was ook een pleisterplaats voor meeuwen alleen die wordt nu gesaneerd. Kansrijke plekken zijn ook de veerhavens van Bergstoep en Schoonhoven en bij laag water ook de kribben daartussen. Zitten ze niet in onze Krimpenerwaard of kijken wij gewoon niet goed genoeg?

Zin om een keer mee te kijken/zoeken in Gouda, neem gerust in het najaar contact met mij op.

Hans Kouwenberg

Zeepekruid

Zeepkruid is een algemene plant, die in het hele land te vinden is. Alleen in het uiterste noorden en in de Flevopolders is hij minder algemeen.

Hij houdt van kalkrijke, vaak wat omgewerkte grond.

Zijn wetenschappelijke naam is *Saponaria officinalis*. Sapo betekent zeep. In schijfjes gesneden stukjes wortel in water geven na schudden schuim. Het werd in het verleden inderdaad als wasmiddel gebruikt.

De toevoeging *officinalis* duidt erop dat een plant geneeskrachtige werking heeft.

Soms vind je planten met dubbele bloemen, dat is een kweekvorm die wel eens uit tuinen ontsnapt.

Ook zie je Zeepkruid waarvan de bloemen wat zwartachtig stof lijken te hebben. Dit wordt veroorzaakt door de Brandzwam.

Bram van Vliet

Determineeravonden

De determineeravonden vinden plaats op dinsdagavond van 20.00 tot 22.00 uur bij Yvonne de Boer, Plantsoenstraat 1 in Capelle a/d IJssel op:

16 juli,

20 augustus en

1 oktober 2024.

Meegebracht materiaal gaan we door de microscoop bekijken en determineren met behulp van de vele hulpbronnen die ons ter beschikking staan.

Wist je dat...

Het Park Hitland 50 jaar bestaat...

En dat er een feestelijke opening van een vijfdaags festival was op 29 mei...

En dat Eric Stockx voor die gelegenheid twee informatieborden over vogels heeft ontworpen die toen onthuld zijn door twee burgemeesters, een van Capelle en een van Zuidplas ...

En dat er één paar borden staat in Hitland Zuid op de hoek van het Molenweteringpad / Ouderkerkselaan en het andere identieke paar in Hitland Noord nog wordt geplaatst langs het Molenweteringpad tegenover het Essemolenfundament ...

En dat Eric daarmee een groot compliment verdient!

Greetje de Back

Hans Boekhout, Bevlogen Vogelaar

Tijd om onze voorzitter een beetje beter te leren kennen, een interview. We spreken af bij mij thuis. Als Hans binnenkomt valt hem onmiddellijk de kwetterende groep huismussen in mijn tuin op. Leuk en levendig daar. Hans is sinds 2018 lid van de KNNV IJssel en Lek. Dat jaar verhuisde hij van Driebergen, waar hij lid was van de Utrechtse Vogelwacht, naar IJsselmonde. In 2019 trad hij toe tot het bestuur en is voorzitter sinds 2022. We kennen Hans van de excursies waar hij vrijwel altijd aan meedoet, vaak als leider, van de stukjes die hij schrijft voor het Samengesteld Blad en natuurlijk van de vogelcursussen die hij samen met Eric Stockx heeft gegeven. Bij elke excursie valt op hoeveel hij weet van vogels en hun geluiden. Hoe is dat zo gekomen?

Was jij als klein jongentje al met vogels bezig? Maakte je tekeningen van vogeltjes in plaats van kastelen en raketten?

Nee, niet op die manier. Mijn vader had allerlei natuurboeken. Daar bladerde ik in en dat vond ik interessant. Wij gingen elk jaar op vakantie naar Zeeland waar wij op een boerderij logeerden.

Allemaal heel landelijk was het toen nog. Daar gingen we natuurlijk de duinen in maar het was niet zo dat mijn ouders ons echt de mee de natuur innamen en allerlei dingen aanwezen. Mijn vader vond het interessant maar het moest niet te moeilijk worden. Aanleiding om mij te gaan verdiepen kwam door een broer van mijn vader die weleens bij ons over de vloer kwam. Hij vertelde over een stukje opgespoten land waar later de Brienoordbrug en de wijken daar omheen zouden worden aangelegd, toen nog woest terrein. Daar zaten veel verschillende vogels. Hij nodigde mij uit een keer mee te gaan. Dat vond ik heel leuk en zo is het gekomen. Dat zal 1963-64 zijn geweest. Ik was toen 14. Met die oom ging ik ook vaak naar Voornes duin waar wij de boswachter leerden kennen, een echte plantenman. Hij wees ons allerlei planten aan waar ik dan foto's van nam. Ik heb toen heel veel planten leren kennen en daar heb ik nou nog steeds plezier van. Ik heb nog dozen met dia's staan van planten die ik toen gefotografeerd heb. In die tijd heb ik ook de vogelgeluiden geleerd met grammofoonplaatjes die toen via de vogelbescherming te koop waren. Een set van zes grammofoonplaatjes, in Engeland opgenomen, *Listen the Birds* heetten die. Gewoon opzetten en luisteren. Dat pakte ik vrij snel op.

Sinds die uitjes met mijn oom ben ik altijd blijven vogelen, niet altijd met dezelfde intensiteit als nu. Tijdens studie en een gezin met jonge kinderen was het allemaal wat minder. Mijn vrouw vond die vogels allemaal ook wel leuk maar je moest niet te lang stilstaan. Tijdens onze vakanties keek ik ook wel naar vogels maar echte vogelreizen ben ik pas na haar overlijden gaan maken. Ik ben op allerlei plekken geweest: Bulgarije, de Extremadura, Polen, Marokko. Vogels en landschappen die ik nooit eerder had gezien.

Hoeveel vogelboeken heb je inmiddels in je boekenkast?

Dat is wel een metertje of vijf. En dan al die tijdschriften nog. Maar ik zit niet dagelijks te studeren, misschien een à twee uur per week. Ik ben vooral geïnteresseerd in de ecologie, de verstoringsgevoelige factoren, of en waarom een soort vooruitgaat of achteruit, maar ook bijvoorbeeld in het feit dat de gehele Europese populatie dwergmeeuwen bij hun trek over de Noordzee komt vliegen, dat soort dingen. En voordat ik op reis ga verdiep ik mij natuurlijk enigszins in het gebied en de soorten die ik aan ga aantreffen, bijvoorbeeld in de Kortsnavelzeekoet die ik binnenkort in IJsland hoop te zien. Maar ik laat mij dan ook graag verrassen. De Thekla leeuwerik en het hele rijtje andere leeuweriken in de Extremadura waren allemaal nieuw voor mij.

Houd je lijstjes bij van alle soorten die je tot nu toe hebt gezien, in Nederland, elders, in totaal?

Nee, ik doe niet aan lijsten. Er zijn mensen die van alles lijstjes bijhouden: een nieuwe maandsoort, jaarsoorten. Dat vind ik niet interessant. Ik vind het een mooi moment als de eerste voorjaarsvogels weer terug zijn uit het zuiden, de eerste Tjiftjaf, de eerste Fitis. Je de hele vogelgroep dan langzaam weer ziet

verschijnen, met als laatste de bosrietzanger. Als ik die dan weer voor het eerst hoor, dan word ik daar blij van. Ik houd dat niet bij met een wetenschappelijk, fenologisch doel. Er zijn anderen die dat doen.

Ik ben vooral een soort 'belevingsvogelaar' en niet een lijstjesvogelaar. Er zijn natuurlijk vogels die ik leuker en interessanter vind dan andere vogels. En als ik die zie dan ben ik steeds weer blij verrast. Dat is die belevingskant. Dan sta ik bijvoorbeeld bij een slik, met de telescoop, en speur ik die hele range af. En als ik daar dan een bijzonder steltloper zie, dan wil ik weten wat het is: een Temmicks' strandloper, fantastisch! Elke keer de emotie van het beleven, van de individuele vogel en van het geheel van vogels in het landschap. Vooral als er een beetje actie is. Nu in mei bijvoorbeeld, met al die jonge vogels. In de

Driemanspolder lopen Bontbekpleviertjes, hele kleine beestjes die geen enkel gevaar vormen voor de kluten. Maar een kluut met jongen jaagt ze allemaal weg. Boeiend om te zien.

Mijn voorkeursgebied is toch wel de kust en dan in brede zin. Ik vind zeevogels heel leuk. Meeuwen zijn een lastige groep maar ik wil het wel altijd precies weten. Ik heb twee meeuwengidsen in de kast staan. Vooral de slikken en schorren boeien mij vanwege de diversiteit en de eb- en vloedbeweging. De hoogwatervluchtplaatsen die dan volstromen met vogels en weer leegvallen, fascinerend.

Heb je nog weleens een 'lifer' in Nederland?

Ja zeker wel. Er zijn altijd wel een paar dwaalgasten, bijvoorbeeld de Grote grijze snip. Een paar jaar geleden zag ik de Amerikaanse wintertaling in de Brabantse Biesbosch. Dat is wel grappig want ik wist niet dat hij daar zat. Ik zit niet de hele dag waarneming.nl te scannen of er iets bijzonders is gezien. Ik liep daar een paadje in en iemand zei tegen mij: daar zit ie hoor. Ik zeg: wat zit daar? De Amerikaanse wintertaling. Nou, toen zag ik hem.

Tenslotte, tijdens de komende kabinetsperiode zijn klimaat en soortendiversiteit van de agenda geschrapt. Zie je hier een taak voor de KNNV? Misschien het lidmaatschap koppelen aan een lidmaatschap van Extinction Rebellion?

Nee, daar zie ik geen taak voor de KNNV. Er zijn veel clubs, milieudefensie en pressiegroepen die daarmee actief bezig zijn. Ik denk, laat er nou ook een club zijn die zich richt op de beleving van de natuur. Een club die tijdens excursies de boze buitenwereld even links laat liggen en geniet van wat er is. Dat is voor mij de KNNV. Wij zijn eigenlijk zelf ook een soort reservaat binnen het hele stelsel van clubs en clubjes die zich met milieu en natuur bezighouden. Als je als KNNV-er ziet dat een gebied in gevaar is en je wilt actie ondernemen dan is het heel zinvol om lid te worden van zo'n club en het daar onder de aandacht te brengen. Binnen onze club gaat het naar mijn idee vooral om beleving en verwondering.

Paul Bergmans, 23 mei 2024

Nieuwe leden stellen zich voor...

Shanta Mangal:

Ik ben midden in de natuur van Suriname geboren, alleen was ik mij er toen niet van bewust wat de natuur ons allemaal te bieden had. Alles was toen zo vanzelfsprekend.

Mijn interesse gaat vooral uit naar vogels, allerlei soorten vogels, want die waren er in overvloed waar ik ben geboren.

Planten, bomen en bloemen vind ik ook heel interessant.

Moeder AARDE is voor mij heilig want wij mogen op haar wonen en van haar genieten en gebruik maken van haar. Dat is ons als kind met de paplepel ingegeven. Ook in het sjamanisme gaan wij met alle respect om met Moeder Aarde, we vragen zelfs toestemming als wij iets uit de natuur gebruiken.

De reden van lidmaatschap is dat jullie hele leuke (vogel)excursies aanbieden en dat het gezelschap mij ook wel bevalt.

Otto Brinkkemper:

Sinds begin dit jaar ben ik lid van de afdeling. Liefde voor de natuur heb ik als het ware met de paplepel ingegoten gekregen. Mijn 15 jaar oudere broer nam me al tijdens mijn middelbare schooltijd mee bij zijn hoofdvak-onderzoek van zijn biologiestudie naar het gedrag van kemphanen vanuit allerlei schuilhutten in de Zaanstreek. Daar is ook ooit een KNNV wetenschappelijke mededeling van uitgegeven (nr. 137 uit 1979). Toen ik een jaar of zes oud was vroeg mijn opa eens wat ik wilde worden. Zonder blikken of blozen schijn ik toen geantwoord te hebben "doctor in de biologie". Ik heb keurig in lijn daarmee biologie gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam. Daarna volgde een promotie-onderzoek op het gebied van plantenresten uit archeologische opgravingen (archo-botanie) aan de Faculteit der Archeologie van de Universiteit van Leiden. Doctor in de archeologie dus, maar wel op een biologisch onderwerp. Ik was ook langdurig lid van NJN afdeling Zaanstreek, en heb bestuursfuncties bij de sjoc-groep en de insectenwerkgroep vervuld, en was een jaar "prop/kadersec" voor de districten in Noord- en Zuid-Holland en heb destijds bijgedragen aan de oprichting van een NJN-afdeling in Zoetermeer in 1984.

Inmiddels werk ik al ruim 30 jaar bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort als archeobotanicus, maar leid daar ook steeds meer projecten rond het Nederlandse cultuurlandschap.

Na het overlijden van mijn vrouw ruim drie jaar geleden heb ik besloten om veel van mijn oude hobby's weer nieuw leven in te blazen, met name waar het natuurexcursies betreft met groepen geestverwanten.

Via waarneming.nl, waar ik sinds enige tijd validator voor weekdieren ben, leerde ik Betty en Ruud van Middelkoop kennen. Eerder had mede-malacoloog Wim Kuijper me ook al eens aangeraden om KNNV-lid te worden. Toen ik begin dit jaar die knoop doorhakte en een afdeling moest uitkiezen, bleek er nabij mijn woonplaats Varik niet meteen een nabije afdeling. Door mijn vele excursies met Betty en Ruud lag de keus voor de afdeling IJssel en Lek voor de hand.

Patricia Oskam:

Ik ben Patricia Oskam, 48 jaar. Geboren in Rotterdam, opgegroeid in Capelle aan den IJssel en alweer 25 jaar wonende in Krimpen aan den IJssel met mijn man en 2 dochters Robine (15 jaar) en Jolien (11 jaar)

Mijn liefde voor natuur heb ik meegekregen van mijn ouders en dan vooral van mijn vader Jan Oskam. Helaas leven zij niet meer, maar ik heb vele mooie herinneringen aan fietstochten via het pontje naar Ouderkerk de Krimpenerwaard in. Vele zomerse weekenden hadden wij ons privéstrandje aan de Lek waar ik uren lang in het zand en in het water fantasievol kon spelen en vakanties vierden wij veel aan het Dwingelderveld in Drenthe. Mijn bijbaan bij Intratuin in Nieuwerkerk aan den IJssel heeft mijn liefde voor tuinieren aangewakkerd. Ik ben een fanatiek wandelaar en fietser. Wij gaan regelmatig op pad met ons vrijevogelbussie. Een dagje naar het bos, strand of de polders of heerlijk kamperen op een natuurkampeerterrein, je kan me niet gelukkiger maken... Sinds dit jaar kan ik mij ook de gelukkige eigenaar noemen van een volkstuintje in de Krimpenerhout. Met m'n handen in de aarde wroeten, ik word er zo blij van.

In Krimpen aan den IJssel organiseer ik wel eens wandelingen en fietstochten. Tevens doe ik regelmatig ook natuureducatieactiviteiten voor kinderen

Ik ben echt een natuurmens en geïnteresseerd in alle facetten van de natuur. Ik weet best veel maar nog lang niet genoeg. Ik ben echt een generalist en wilde meer verdieping. Ik heb me dan ook opgegeven voor de plantencursus en na 1 avond en een excursie besloot ik lid te worden van KNNV IJssel en Lek.

Inge van Gameren:

Even voorstellen, Inge van Gameren. Mijn belangstelling voor de natuur heb ik al vanaf mijn jeugd. Opgegroeid in een woon en leefomgeving van weilanden, boomgaarden, wat veel buiten zijn en spelen in de natuur opleverde en kampeervakanties met ouders naar Zwitserland o.a., het altijd betrokken zijn met de natuur, is altijd een vanzelfsprekendheid geweest voor mij.

Nu is het genieten en betrokken zijn van en bij de natuur b.v. door mee te gaan op vogel- en natuurexcursies.

Door mijn zus Anneke ben ik betrokken geraakt bij de vogelexcursies. Afgelopen jaar (2023) ben ik veel mee geweest: vrijheid, blijheid. Ben enthousiast geraakt over KNNV afd. IJssel en Lek en lid geworden. T'is fijn op pad te zijn in de natuur, met experts, zodat het vogeltje, bloempje, bijtje (enzovoort) een naam en geluid krijgt voor mij.

Het is leuk om met m'n verworven kennis weer op excursie te gaan.

Inge van Gameren
thuisbegeleidster

Algemene informatie

Het bestuur van de KNNV-afdeling IJssel en Lek:

Voorzitter: Hans Boekhout (hansboekhout@icloud.com)

Secretaris: Sonja Hanedoes (sonjahanedoes@gmail.com)

Penningmeester en ledenadministratie: Kjell Nilsen (kenilsen@xs4all.nl)

Natuurhistorisch secretaris: Eric Stockx (estockx@gmail.com)

Algemeen lid: Paul Bergmans (p.bergmans@xs4all.nl)

Medewerker Lezingen en eindredactie Samengesteld Blad: Greetje de Back (debackfibbe@gmail.com)

Lidmaatschap:

De kosten van het lidmaatschap bedragen € 35,00 per kalenderjaar. Voor huisgenootleden is dit €12,50 per jaar.

Betaling s.v.p via bankrekening NL50 INGB 000 2825797 t.n.v. KNNV afd. IJssel en Lek te Capelle a/ d IJssel.

Opzegging van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 november.

Website: www.ijsselenlek.knnv.nl

Webmaster, lay-out en productie Samengesteld Blad: Hans Boekhout

Lezingen en cursussen:

Deze vinden doorgaans plaats op dinsdagavonden in buurthuis De Fluiters, Wiekslag 3 te Capelle a/d IJssel.

Aanvang van de activiteiten is om 20.00 uur, de zaal is open vanaf 19.30 uur. Toegangsprijs: €3 incl. Koffie/ thee

Determineeravonden

Een keer per maand vinden de determineeravonden plaats bij Yvonne de Boer, Plantsoenstraat 1 te Capelle ad IJssel. Tel. 06-3073779

Fotoarchief:

Op de website (homepage) klikken op het trefwoord FOTO'S. Dit geeft toegang tot onze uitgebreide verzameling foto's die na iedere excursie wordt uitgebreid met een selectie van de inzendingen.

Excursies:

Excursies zijn er op alle zaterdagen. We vertrekken om 8:30 uur (zomer) resp. 9:00 uur (winter) per auto vanaf het Metrostation Capelsebrug (op de parkeerzone voor vrachtauto's), tenzij anders aangegeven bij de betreffende excursie. Eén keer per maand zijn er vogelexcursies op een doordeweekse dag, vertrek 9:30 uur.

Aanmelden vooraf is noodzakelijk via e-mail knnvijenl@gmail.com. Doe dit a.u.b. vóór 19.00 uur op de voorafgaande dag. Aangeraden wordt om het volgende mee te nemen: voedsel, drinken, lidmaatschapskaarten van Natuurmonumenten en/of het Zuid-Hollands Landschap. Laarzen en/of regenkleding zijn, al naar gelang de weersomstandigheden en de gesteldheid van het te bezoeken terrein zeer nuttig. Er zijn excursies die een halve of een hele dag duren. Indien niet anders vermeld, duren de excursies de gehele dag. We maken gebruik van zo weinig mogelijk auto's. Dus als het even kan, stap bij elkaar in de auto en laat de eigen auto op de parkeerplaats staan.

Inzake het meerijden in auto's:

Het vervoer van passagiers tijdens excursies die door onze afdeling worden georganiseerd dient geheel vrijwillig en kosteloos te geschieden in verband met de aansprakelijkheid.

Een tegemoetkoming in de kosten van vervoer mag uitsluitend aan het einde van de rit aan de orde komen.

De bijdrage is maximaal 25 cent per gereden km - dit bedrag te delen door het aantal inzittenden. In geval van schade ten aanzien van de medepassagiers dient duidelijk aan de verzekeringsmaatschappij te worden opgegeven dat het meerijden geheel vrijwillig en kosteloos geschiedde. In geval van schuld van de eigenaar/ bestuurder vallen de aanspraken van de medepassagiers onder de verplichte W.A.M.-verzekering (Wet aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen). Mochten er zich ondanks deze toelichting toch moeilijkheden met een verzekeringsmaatschappij voordoen over deze materie, dan is het gewenst om naast de behandeling door de assurantiëadviseur, ook het Algemeen Secretariaat van de KNNV in te schakelen voor nader advies.

Het is gewenst dat elke automobilist die passagiers meeneemt, in zijn of haar verzekeringspakket een inzittenden-ongevallenverzekering heeft. Enkele verzekeringsmaatschappijen hebben zo'n verzekering automatisch in hun pakket opgenomen, bij andere kan deze speciaal worden afgesloten.